

La col·laboració entre Ludwig Klaiber i Salvador Galmés i el lullisme

Pere Rosselló Bover
Universitat de les Illes Balears

Ludwig Klaiber va néixer a Hechingen (Hohenzollern) el 17 de gener de 1896. Va estudiar el batxillerat al seu poble natal i a Friburg i, després, va començar a treballar com a llibreter a la casa Herder. Entre 1915 i 1917 va participar com a soldat en la Gran Guerra. Després, va començar els estudis universitaris d'Història i Llengües Modernes a la Universitat de Friburg. El 1922 es doctorà amb una tesi sobre la política econòmica de les ciutats imperials de l'Alta Suàbia a la fi de l'edat mitjana, titulada *Zur Wirtschaftspolitik oberschwäbischer Reichsstädte im ausgehenden Mittelalter*, dirigida pel professor Georg von Below. Aquesta tesi indica que l'orientació investigadora de Klaiber anava dirigida sobretot al terreny de la història, àmbit que no va abandonar mai, però que alternà amb la biblioteconomia i amb l'hispanisme.

El 1922 fou bibliotecari interí a la Universitat de Friburg i el 1926 passà a la Biblioteca Nacional de Baviera. El 1930 obtingué una plaça de bibliotecari de la Universitat de Friburg, on treballà sobretot en la catalogació d'història dels països romànics i en biblioteconomia francesa i espanyola. Això el va dur a establir relacions entre la Universitat de Friburg i alguns centres espanyols. Per aquest motiu participà en diversos congressos celebrats a Madrid i a Barcelona i se'l considerava un especialista en *El Conde Lucanor*, de Don Juan Manuel, obra a partir de la qual Klaiber es va començar a interessar per Ramon Llull.

La relació entre Ludwig Klaiber i Salvador Galmés s'inicia precisament al final dels anys 20, quan Klaiber concep la idea de traduir el *Blaquerna* a l'alemany, tot seguint l'exemple d'Edgar Allison Peers, que el 1926 n'havia publicat una traducció a l'anglès.¹ A partir d'aquí s'originarà un llarg epistolari que,

¹ Sobre la relació entre Edgar Allison Peers i Salvador Galmés, vegeu: ROSSELLÓ BOVER, Pere (2010). «Notes sobre la relació d'Edgar Allison Peers amb Salvador Galmés». *Studia Lulliana*, 50, pàg. 97-104; i ROSSELLÓ BOVER, Pere (2011). «Cartes d'Edgar Allison Peers a Salvador Galmés». *Estudis Balearics*, 100-101, pàg. 163-177.

amb intermitències, durarà una vintena d'anys.² La primera carta de Klaiber a Galmés és del dia de Nadal de 1929. Klaiber encara no coneixia personalment Galmés i no havia estat mai a Mallorca. L'objecte de la missiva era demanar permís a la Comissió Editora Lulliana per emprar l'edició del *Blaquerna* de 1914 com a base de la traducció que vol fer a l'alemany. El romanista alemany explica que ha conegut la novel·la de Ramon Llull arran dels seus estudis sobre Don Juan Manuel i confessa a Galmés que «este libro [*Blaquerna*] me ha inspirado una profunda admiración y me he propuesto trasladar esta insigne obra en la lengua alemana».

Salvador Galmés li respon el 3 de gener de 1930, tot concedint-li el permís, però l'assabenta que la Comissió Editora Lulliana s'extingí el 1919. Li expressa la il·lusió que li fa que es dugui a terme aquesta edició i s'ofereix a ajudar-lo per a qualsevol consulta que necessiti, tal com havia fet amb Peers. A més, li proposa que la traducció es publiqui coincidint amb la celebració del VII Centenari del naixement de Llull, que ha de tenir lloc el 1232. A més, li demana que li n'envii un exemplar quan aparegui la traducció.

A partir d'aquest moment s'estableix una comunicació freqüent entre Klaiber i Galmés, que té dos temes lullians dominants: l'adquisició de volums de l'edició de les Obres Originals del Mestre Ramon Llull per la biblioteca de la Universitat de Friburg i l'adquisició de fotocòpies dels manuscrits lullians dispersos en diverses biblioteques alemanyes, gràcies a les gestions de Klaiber. Tanmateix, la situació financera d'Alemanya en aquests anys és crítica i no sempre poden comprar els volums per problemes econòmics. Així, el 18 de juny de 1931, Klaiber en nom de la biblioteca de la universitat li escriu en alemany tot lamentant que no tenen pressupost suficient per adquirir els toms de l'edició lulliana. Sovint també la compra d'exemplars és difícil i s'originen retards i problemes amb els pagaments, la qual cosa els durà a intentar «canviar» fotocòpies de manuscrits per exemplars de l'edició. Tanmateix, el sistema serà tant o més complicat que la compra directa dels exemplars i també generarà nombrosos contratemps, per la qual cosa tornaran a fer pagaments separats de cada cosa.

A l'inici de 1932 Klaiber decideix reduir el projecte de traducció del *Blaquerna* al *Llibre d'Amic e Amat* i en la carta del 12 de febrer anuncia a Galmés que l'estiu següent vol tenir-la enllestida per tal que pugui aparèixer el mateix any o el següent. També li anuncia que a la tardor de 1932 ha de viatjar a Espanya,

² L'epistolari conservat es troba a la capsa 202 del fons Alcover-Moll, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca (Palma).

cosa que li permetrà venir a Mallorca. El mateix dia, en una altra carta escrita a màquina i en nom de la biblioteca de la universitat, li encarrega la compra de vuit toms de l'edició lulliana. Efectivament, al mes d'agost Klaiber ja ha acabat la traducció de *Llibre d'Amic e Amat*, però no pot elaborar-ne la introducció fins després del seu viatge a Espanya. Diu a Salvador Galmés que espera que el llibre pugui aparèixer per Nadal i que vol il·lustrar l'edició amb algunes de les miniatures del còdex de Karlsruhe. A més, li precisa que:

En la traducción yo he seguido al texto de su edicion del Blanquerna excepto los capítulos 298-302 y 306 que me parecen mejor en la traducción francesa de Marius André de 1921. La versión inglesa del señor Peers me parece muy libre y poco leal al texto original. La traducción francesa es más exacto [sic].

Klaiber aprofita el viatge a Espanya per visitar Mallorca. Hi arriba cap al 10 de setembre, amb la seva esposa Milly. Aleshores té lloc la coneixença entre ambdós lullistes. Sembla que en aquesta trobada es produeix una molt bona sintonia entre ells dos, tal com es desprèn de les cartes que s'escriuen quan el matrimoni Klaiber ja ha tornat a Friburg. Així, el 15 de novembre de 1932 Klaiber recorda el viatge que, diu, «nos parece un sueño». Han visitat Madrid i Barcelona, on ha entrat en contacte amb els intel·lectuals d'aquestes dues capitals; però sobretot l'ha impressionat conèixer Mallorca perquè «La belleza incomparable de su natura, la memoria del maestro Ramon Lull y no en último lugar la amistad de Vd. nos han ofrecido momentos inolvidables que tampoco el tiempo puede borrar». Confessa a Galmés l'admiració que sent envers ell a causa de la seva cultura i del fet de ser el promotor de l'obra de Ramon Llull. A més, l'assabenta de dos projectes immediats: la redacció de la introducció del *Llibre d'Amic e Amat* i d'un article sobre «Mallorca, la isla de Ramon Lull». Ara bé, Klaiber, a causa de la crisi econòmica del seu país, encara no troba editor per a la versió alemanya del *Llibre d'Amic e Amat*. A més, li demana dues informacions de tema lullístic: la primera és que li trameti una còpia manuscrita del fragment del llibre del P. Seguí³ (1606) on diu que Felip II emprava el *Blaquerna*; i la segona pregunta és si es pot adquirir el discurs sobre Ramon Llull que Marcelino Menéndez y Pelayo llegí a Palma el 1884. Per una carta de Klaiber enviada el 20 de gener de 1933, sabem que Galmés li va proporcionar aquesta informació. A més, li anuncia que la bibliote-

³ *Vida y hechos del admirable Doctor y Martyr Ramon Lull vezino de Mallorca. Desconsuelo del admirable Doctor y Martyr Ramon Llull, natural de Mallorca*, trad. Nicolás de Pax (1606). Mallorca: Gabriel Guasp.

ca de la Universitat de Friburg s'ha subscrit al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana* i li diu que li ha tramès com a obsequi un exemplar de *Faust*.

Milly, l'esposa de Klaiber, també escriu a Galmés, però en francès. En el seu text es veu el to familiar de la relació entre l'escriptor i lul·lista mallorquí i el matrimoni alemany. A les lletres de Milly, per exemple, veiem que els Klaiber davant les seves filles Beatrix i Gabriele es referien a Galmés amb «l'oncle del mar», «el padrí del mar» o «el tío Salvador», tot i que les filles no el coneixien. Hem de dir que una part molt considerable d'aquest epistolari té un caràcter eminentment amistós: es feliciten per les festes de Nadal, Galmés tramet alguns presents a les filles dels Klaiber, aquests s'interessen per l'estat de salut de Galmés —que sembla que ja no era gaire bo—, s'envien fotografies i postals o informen el lul·lista mallorquí de la naixença dels altres dos fills que els Klaiber varen tenir.

Tanmateix, la publicació de la traducció alemanya del *Llibre d'Amic e Amat* queda enrocada. Ludwig Klaiber assabenta Galmés que ha hagut d'aparcar la redacció de la introducció del llibre i l'article «Mallorca, la isla de Ramon Lull» a causa de dos treballs que ha hagut de passar al davant: la redacció d'un article sobre la biblioteca de l'Escorial i la preparació d'un altre sobre els estudis de catalanística a Alemanya.

El 12 de novembre de 1933, després d'un cert temps de silenci, Klaiber s'interessa per les dues conferències que Galmés ha impartit a Barcelona,⁴ li diu que n'ha llegit una d'E. Allison Peers,⁵ però li fa saber que encara té aturat el tema de Lull a causa de les moltes feines que ha d'atendre. Poc després, el 26 de desembre, Klaiber acusa recepció dels treballs que Galmés li ha enviat: un sobre l'edició de l'*Ars infusa*⁶ i *Viatges de Ramon Lull*.⁷ I li fa saber que treballa en un article sobre les relacions culturals entre Catalunya i Alemanya, que ha de lliurar per a un homenatge al professor Finke, en el qual parlarà sobre el lul·lisme alemany.

4 El 27 d'abril de 1933 Galmés llegeix a la Universitat de Barcelona la conferència *Activitat literària de Ramon Lull*, en un acte organitzat per la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya. A partir d'aquesta conferència elabora l'article «Ramon Lull, plasmador del nostre idioma». *La Paraula Cristiana*, 118 (octubre 1934), pàg. 309-329.

5 Podria tractar-se de l'article de KLAIBER, Ludwig (1933). «La universalidad de Ramon Lull». *Bulletin of Spanish Studies*, 10, pàg. 127-135.

6 L'edició de l'*Ars infusa* va aparèixer als *Estudis Universitaris Catalans*, volum XVII, i es reedità el 1955 dins el volum d'homenatge a Salvador Galmés *Miscellanea Lulliana a magistris et professoribus edita Maioricen. Scolae Lullisticae in memoriam Rev. Dom. Salvatoris Galmés*, vol. 1, pàg. 41-54.

7 GALMÉS, Salvador (1928). *Viatges de Ramon Lull*. *La Paraula Cristiana*, 45 (agost-desembre), pàg. 196-225.

És en aquest moment quan s'inicia la col·laboració de Ludwig Klaiber amb Salvador Galmés consistent a obtenir fotocòpies dels manuscrits lul·lians conservats a les biblioteques alemanyes per a l'edició de les Obres Originals de Ramon Llull. Els còdexs lul·lians eren portats des de diverses ciutats alemanyes fins a Friburg, on eren fotocopiats amb una màquina nova que la universitat havia adquirit. Ho veiem en aquesta mateixa lletra del 26 de desembre, quan Klaiber li fa una sèrie de preguntes entorn d'un d'aquests encàrrecs:

Yo he pedido el manuscrito latino N° 10.589 de Munich y el llegó hace unos días. Contiene el libro de orationibus en catalán (folios 1-40) pero los comienzos son de otra manera que Vd. indica. Hemos fotocopiado la 1ª página con nuestra nueva máquina (Fotocopista), que fué establecido ayer, para que Vd. pueda ver el carácter del manuscrito. Si el manuscrito conviene con sus indicaciones le ruego escribírmelo y le enviaremos las fotocopias de los 40 folios. La fotocopia adjunta de la primera página cuesta unos 18 Pfennig. Si Vd. quiere dos páginas del manuscrito fotocopiadas sobre este tamaño escribámelo. De otro modo fotocopiaremos cada página en este tamaño grande.

Sens dubte, aquesta col·laboració en la fotocòpia dels manuscrits fou important per a l'edició lul·liana i degué permetre a Galmés obtenir reproduccions que, d'altra manera, haurien suposat viatges i despeses que no es devia poder permetre. Tot i això hem de dir que, pels preus que indiquen les cartes, es tractava d'una feina prou cara que, amb la tecnologia d'aleshores, era força complicada i que, vistes les fotocòpies conservades avui, tenia uns resultats bastant deficients.

A més, les cartes de 1933 reflecteixen els fets polítics que aleshores viu Alemanya, amb l'ascens del nacionalsocialisme al poder, i palesen l'admiració del bibliotecari i lul·lista alemany per Adolf Hitler. Així, el 12 de novembre Klaiber, amb un entusiasme ben evident, explica a Galmés el canvi polític experimentat a Alemanya:

Fué un semestre de sucesos históricos importantísimos para nosotros Alemanes. Claro que los acontecimientos llegaron hasta cada uno, el entusiasmo de la nueva vida en nuestro país nos arranca a todos. Esperamos que sea el principio de un nuevo período de prosperidad para nosotros así como para todo [sic] Europa. Los oscuros poderes del comunismo, del falso socialismo, del liberalismo son abatidos, aunque algunas veces a palos — porque no se puede hacer de otro modo. Pueden ahora florecer las autoridades del estado y del cristianismo, este purificado de aspiraciones políticas.

Finalment, Klaiber demana a Galmés que li digui «cómo se han interpretado estos sucesos en vuestros círculos». No sabem quina és la resposta que Galmés li dona, però, per la lletra del 26 de desembre, sembla que no li va plaure gaire, per la qual cosa intenta justificar així la política de Hitler:

Querría mucho rectificar algo su opinión sobre la nueva Alemania. Fíjese que Alemania fue al margen de la rima y que solamente una mano fuerte podía salvar nuestro país. El terror se dirige solamente contra los elementos de destrucción, contra los hombres de mala voluntad. Cada uno que puede presentar un pasado puro puede vivir en paz, sin violencias. Jamás en Alemania el combate contra la inmoralidad y contra el ateísmo soviético fué tan intenso que en el imperio de Hitler. Tenemos la firme confianza que lleve la paz interior y exterior a Alemania y al mundo. Todos estamos felices de tener tan hombre y damos las gracias a Dios que El nos les [*sic*] ha enviado.

Els mots de Klaiber palesen una evident ingenuïtat, que dissortadament era massiva en l'Alemanya d'aquells anys. Tanmateix, la situació política no entela la col·laboració entre tots dos. El 10 de febrer de 1934 Klaiber assabenta Galmés que ja han fotocopiats tres manuscrits procedents de Munic: «Las fotocopias del L. de oraciones y *Quomodo possumus deum contemplari* son muy buenas. Las del ms. Hisp. 60 menos porque el manuscrito está en muy mal estado». A més, Klaiber diu a Galmés que ha tengut notícia que un altre professor alemany, Krämer von Beseler,⁸ ha dut a terme una altra traducció del *Llibre d'Amic e amat*, per la qual cosa creu que hauria de trobar aviat un editor per a la seva, perquè aparegui abans que la d'aquest altre traductor. Klaiber també li anuncia que aquest any no podrà anar a Mallorca, però que potser el 1935 assistirà al Congrés Mundial de Bibliotecaris que s'ha de celebrar a Madrid i a Barcelona, i llavors aprofitarà el viatge per tornar a Mallorca. Aquesta carta va acompanyada d'una nota sobre les fotocòpies realitzades, que ens donen notícia dels còdexs copiats:

fol. 1-26 cod. lat. monac. 10590 (fotocopian 50 pàgines)

fol. 1-40 cod. lat. monac. 10589 (fotocopian 80 pàgines)

fol. 1-101 cod. hisp. 60 (fotocopian 198 pàgines).

⁸ No tenim cap notícia d'aquesta suposada traducció feta per Krämer von Beseler. Sembla que fou un malentès.

A l'estiu de 1934 Klaiber segueix treballant en el *Llibre d'Amic e Amat*. El 18 de juny assabenta Galmés que ha acabat un article⁹ sobre les darreres traduccions d'aquesta obra: «Hoy he terminado un trabajo sobre las recientes traducciones del *Llibre d'amic e amat* para el homenaje de los Padres Capuchinos de Barcelona». I l'informa de la possibilitat de trobar editor per a la seva versió: «Se han mejorado las perspectivas para la publicación de mi traducción. Probablemente se publicará en la famosa colección *Los místicos del Occidente*». A més, mostra molt d'interès pel darrer tom de les Obres de Ramon Llull aparegut: «El último tomo de las obras me ha interesado mucho por su afinidad con el *Llibre d'amic e amat*.» Segurament es tracta del volum xvii, aparegut el 1933, que conté els llibres *Art amativa* i *Arbre de Filosofia, desiderat*.

El 10 de juliol de 1934 es produeix un incendi a l'edifici principal de la Universitat de Friburg. Galmés escriu a Klaiber interessant-se per l'amic i pels danys que la biblioteca hagi sofert. El 13 d'agost Klaiber li envia una fotografia de l'edifici incendiat i li escriu aquests mots:

Reciba muchas gracias por su compasión en el incendio de la nuestra universidad. Fué un fuego enorme, pero felizmente no han quemado grandes valores. Quemó solamente una parte del techo y la magnífica aula. En el techo quemaron unos seminarios (arqueología cristiana, y otros tres de ciencias forestales y de ciencias de seguros). La máxima parte quedó intacta así como la Biblioteca Universitaria que está en un edificio cerca de la Universidad. El espanto fué muy grande este martes. Hemos salvado de los libros de estos seminarios y de otros lo que era posible. Ahora estamos ocupados [en] restaurar el daño de los libros quemados.

A més, s'apressa a desmentir els rumors que atribuien l'incendi als nazis:

Las noticias que los Nazis han encendido la universidad son totalmente mentirosas. Las tropas de Hitler han ayudado [a] salvar los libros y instrumentos con máxima bravura. Yo fui testigo.

L'incident no paralitza la tasca de l'elaboració de les fotocòpies. El bibliotecari alemany li fa saber que ja han acabat de fer les còpies de tres manuscrits més, que li enviaran per correu certificat. Acompanya la carta una nota amb els

9 KLAIBER, Ludwig (1934): «Neuere Übersetzungen des "Buches vom Liebenden und vom Geliebten"», *Estudis Franciscans*, 46, pàg. 359-365.

preus de les còpies per la qual podem veure que els manuscrits fotocopiats són els següents:

Ms. monac. 599 — hisp. 55 211 folis

Ms. monac. 596 — hisp. 52 274 folis

Ms. monac. 600 — hisp. 56 168 folis

Els mesos següents segueixen els contactes entre ambdós intel·lectuals, que intenten resoldre alguns problemes bé amb el pagament de les fotocòpies, bé amb el dels toms de l'obra de Ramon Llull. El 4 de juny de 1935 Klaiber es preocupa per la salut de Galmés, del qual fa temps no té notícia i s'interessa pel volum XVIII de l'obra de Llull, que conté el *Llibre d'intenció*, *l'Arbre de Filosofia d'Amor*, *Oracions e contemplacions*, *Flors*, *Oracions de Ramon*, *Contemplatio Raymundi* i *Compendiosa contemplatio*: «Creo que el trabajo del interesante volumen XVIII de las obras de Lull le ha absorbido completamente. Este volumen continene otros escritos místicos más de Lull los cuales me interesan muchísimo». A més, Klaiber li comenta l'assaig de Salvador Galmés *Dinamisme de Ramon Llull*, que el 1934 havia sortit a la revista *Estudis Franciscans* i que el 1935¹⁰ ha estat reeditat en forma d'opuscle a Mallorca: «El "Dinamisme de R. Lull" prueba el profundo conocimiento del espíritu de Lull que Vd. ha conseguido en tantos años de trabajo luliano». També li diu que volia viatjar a Espanya amb motiu del congrés de bibliotecaris i bibliògrafs, però que no ha pogut anar-hi per manca de divises. Finalment, l'assabenta del seu article sobre Llull i Alemanya, *Ramon Llull und Deutschland*,¹¹ que està a punt de sortir: «Trata de las publicaciones sobre Lull en nuestro país desde los primeros siglos hasta hoy. Es una lista bastante rica. Le enviaré el trabajo al publicar».

Per la lletra del 27 de juliol de 1935 coneixem un altre encàrrec de fotocòpies, en què s'han de copiar dos manuscrits més, segurament destinats a l'edició del *Blaquerna* que Galmés prepara per a la col·lecció *Els Nostres Clàssics*:

Ms. lat. 10.523,¹² fol. 15-44 i 92-103

Ms. hisp. 67 (Blanquerna)

¹⁰ Segurament Klaiber l'ha llegit a *Estudis Franciscans*, ja que més tard, el 27 de juliol de 1935, diu que ha rebut l'opuscle.

¹¹ KLAIBER, Ludwig (1935): «Ramon Llull und Deutschland», *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*, 5, pàg. 219-229.

¹² Podria tractar-se d'un error, ja que Klaiber li tramet fotocòpies del Ms. lat. 10.593.

El 4 d'octubre Klaiber envia a Galmés les fotocòpies del Ms. Monac. lat. 10.593 i li diu que aviat li enviarà les dels manuscrits de *Blaquerna* i del *Dictat de la Trinitat*. Li adjunta també un treball sobre les relacions de Lull amb la ciència alemanya, segurament *Ramon Lull und Deutschland* abans esmentat, «que muestra el gran interés que el filósofo ha suscitado en nuestro país». Un mes més tard, el 4 de novembre, li tramet les còpies del manuscrit del *Blaquerna* i acompanya la lletra amb un extracte dels treballs de fotocòpia realitzats:

Ms. Monac. lat. 10.593 (83 fulls)
 Cod. hisp. 69 (10 fulls)
 Cod. hisp. 67 (Blanquerna) (269 fulls)

Mentrestant, la versió alemanya del *Llibre d'Amic e Amat* segueix inèdita. El 22 de desembre de 1935 Klaiber anuncia a Galmés que «los franciscanos han adquirido mi traducción del Libro d'amic e amat. Probablemente la publicarán en su revista». Efectivament, la traducció apareix el 1938 a la revista *Wissenschaft und Weisheit*.¹³ Josep Sureda Blanes se'n fa ressò a les pàgines del *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*. «És cosa sorprenent —escriu Sureda— que fins ara no s'hagués traduït a l'alemany cap llibre de Ramon Lull,¹⁴ sobretot si es posa esment a la profunda empremta que ha deixat Lull dins Alemanya al córrer dels segles». Sureda considera que no era normal que hi hagués tres traduccions al francès i una a l'anglès del *Llibre d'Amic e Amat* i que no n'hi hagués cap a l'alemany. I considera que la versió de Klaiber «obri a un cercle més ampli que el dels especialistes la coneixença dels llibres del Beat mallorquí, segurs de que la savoria d'aquest primer tast serà un estímul per successives traduccions que posin els llibres de Lull a l'abast del poble alemany»¹⁵. A més, encara que no quedi reflectit en l'epistolari, Klaiber publica el 1935 un treball sobre les traduccions modernes del *Llibre d'Amic e Amat*.¹⁶

Les lletres següents que s'han conservat d'aquest epistolari estan marcades pels esdeveniments bèl·lics que afecten primer l'Estat espanyol i, després, tot

13 LLULL, Ramon (1938-1940). «Das Buch vom Liebenden und Geliebten». *Wissenschaft und Weisheit*, ed. Ludwig KLAIBER, 5 (Mönchengladbach/Freiburg).

14 Sureda Blanes ignora que Konrad Hofmann havia publicat l'any 1872 a Munic *Ein Katalanisches Thierepos*, versió alemanya del *Llibre de les bèsties*, de Ramon Lull.

15 J[osep] S[ureda] B[lanes] (1938). «Ramon Lull: *Das Buch vom Liebenden und Geliebten...*». *Bolletí de la Sociedad Arqueológica Luliana*, tom XXVII, pàg. 228-229.

16 KLAIBER, Ludwig (1935). «Traduccions modernes del *Llibre d'Amic e Amat*». A: *Miscellània Luliana*. Barcelona, pàg. 199-205.

Europa. El 22 de novembre de 1936 Klaiber escriu a Galmés per tenir notícies seves amb motiu de la Guerra Civil. La carta arriba d'Alemanya a Mallorca via Itàlia: «Deseamos con todo corazón que pronto se terminarán estos tristes días y que nazca de ellos una España más feliz que la de antes». Tot i la guerra, també li manifesta el desig de venir a Mallorca quan sigui possible, ja que li agradaria fer-hi una conferència sobre «Lull y Alemania», atès que la Maioricensis Schola Libera Lullismi l'ha nomenat membre corresponent. Tanmateix, passa més d'un any sense tenir notícies de Galmés i, preocupat pels atacs aeris que Mallorca pateix, li escriu el 16 de desembre de 1937: «Ojalá que se termine pronto esta desgraciada guerra y que de el nasque [*sic*] una nueva España libre y fuerte!». Altra volta, l'interès per Lull no s'apaga i li pregunta si la publicació de les obres de Lull ha continuat i si n'ha aparegut algun volum en 1936 o 1937. Uns quants mesos més tard, l'abril de 1938 Klaiber es torna a interessar per l'estat de Galmés i pel desenvolupament de la guerra («Seguimos con sumo interés los progresos de los ejércitos franquistas. Ayer entraron en Vinaroz. ¡Que pronto sea completa la victoria!»), sense deixar de preguntar per l'estat de l'edició lul·liana. Recordem que amb data de 1938, tot i el conflicte bèl·lic espanyol, apareix el volum xx de les «Obres Originals del Il·luminat Doctor Mestre Ramon Lull», que conté *Rims: Medicina de Pecat, Aplicació de l'Art General, De Consili* i *Cantilena*. Malgrat la guerra, l'enviament d'exemplars de les obres de Lull a Alemanya prossegueix. Encara el Nadal de 1938 Klaiber torna a escriure a Galmés i l'assabenta que està a punt de publicar-se la seva traducció del *Llibre d'Amic e Amat*. Ja al final de la contesa, el 26 de febrer de 1939, Galmés li comunica que necessita fotocòpies dels següents manuscrits:

Ms. Monac. 602 — Hisp. Cat. 58 (L. de Quadratura e triangulatura de cercle) cod. chart. s. xiv, en 125 fols. in 2^a

Ms. Monac. 607 — Hisp. Cat. 64 (L. de Quadr. e triangulatura de cercle, i Començaments de Filosofia) Cod. membr. et chart., s. xv, en 130 fols. in 4^a.¹⁷

L'agost de 1939 Klaiber pensa que potser podrà tornar a Espanya a la primavera, però no sap que l'1 de setembre Alemanya envairà Polònia i esclatarà una nova guerra que afectarà tot Europa. Ja no tenim més notícies fins uns anys més tard, quan el 4 de febrer de 1942 Klaiber explica a Galmés que ha estat desmobilitzat de l'exèrcit i li conta que durant un any i mig, durant l'ocu-

¹⁷ Li diu que les fotocòpies han de ser de 18 × 24 cms., en blanc sobre negre, a dues pàgines per còpia. En total són 255 fotocòpies. També li fa notar que els darrers fulls del ms. 607 estan molt deteriorats, però que, si no són totalment inutilitzables, en vol tenir còpia.

pació alemanya de França, ha estat destinat a París, on ha pogut treballar a la Biblioteca Nacional:

He estado un año y medio en París y he mucho trabajado en la Biblioteca Nacional donde he también admirado el manuscrito autógrafa de nuestro Don Ramón. Dos empleadas de esta Biblioteca que trabaja[n] en el nuevo catálogo de los códices latinos han descubierto dos tratados latinos hasta ahora desconocidos de Lull y les he ayudado en la investigación de los textos. En París he encontrado al Sr. Estelrich, el gran conocedor de Vives.

També li anuncia que l'han convidat a impartir una conferència a Madrid i que, si pot, aprofitarà l'avinentsa per venir a Mallorca i saludar-lo. Li demana sobre l'edició lulliana i sobre l'estat de les subscripcions alemanyes, que ell ara no pot tramitar per culpa de les lleis de divises.

Passa el temps i la versió alemanya del *Llibre d'Amic e Amat* només ha aparegut a la revista *Wissenschaft und Weisheit*. És ja al final de 1948, el 6 de desembre, quan Klaiber assabenta Salvador Galmés que ja té exemplars de la seva traducció a l'alemany del *Llibre d'amic e amat*, que ha estat de bell nou publicada ara en un volum a Suïssa.¹⁸ La traducció ha estat ampliada amb altres treballs i està dedicada a Salvador Galmés en reconeixement de la seva feina feta i de l'amistat mantinguda amb ell durant tots aquests anys:

He añadido a la traducción una introducción sobre la vida y la mística de Lull, unas notas a los versículos y una lista abreviada de la literatura lulliana. El librito es dedicado a su noble nombre como reconocimiento de sus méritos en la investigación lulliana así como de los sentimientos amistosos que Vd. ha siempre tenido para mí y mi familia.

Aleshores ambdós lullistes han passat per moments difícils: Klaiber ha patit les penúries de la guerra i de la postguerra a Alemanya i Galmés, que també ha vist els horrors del conflicte bèl·lic i la repressió del franquisme, ja es troba en un estat de salut força precari.

El 1950 Josep Sureda Blanes a les pàgines de *Studia Monographica et Recensiones* es referia a l'abandonament de l'edició lulliana a causa de la malaltia de

¹⁸ LLULL, Ramon (1948). *Das Buch vom Liebenden und Geliebten, eine mystische Spruchsammlung*. Trad. Ludwig KLAIBER (Olten: Otto Walter), 143 pàg. El llibre tornarà a ser reeditat anys més tard: LLULL, Ramon (1967). *Buch vom Liebenden und Geliebten*, ed. Ludwig Klaiber. Colònia: Jakob Hegner Verlag.

Salvador Galmés i a l'homenatge que Klaiber li havia retut amb la dedicatòria l'edició de *Das Buch vom Liebenden und Geliebten*:

Recientemente ha sido el Doctor Ludwig Klaiber, magister fundador como él [Salvador Galmés] de la Escuela Lulista Mayoricense, quien ha tenido la delicadeza de dedicar a Salvador Galmés su último libro. El roce de estos dos espíritus animados por aquel sutil enamoramiento que engendra Ramón Lull en sus devotos, nos ha producido intensa satisfacción.¹⁹

Sureda, que ja havia comentat la primera edició de la traducció del *Llibre d'Amic e Amat* feta per Klaiber, es refereix a la pulcritud de l'edició i al valor de la introducció, en què el lul·lista alemany sintetitza la biografia de Llull, i de l'estudi sobre la mística del *Llibre d'Amic e Amat*, aspecte al qual dedica la major part de la ressenya. Pel que fa a la traducció, la considera «meticulosa y fiel».²⁰

Ara bé, ni Galmés ni Klaiber pràcticament no podran gaudir d'aquest reconeixement perquè la mort els arribarà prest. El 1951 mor Salvador Galmés, que ja feia anys s'havia retirat a Sant Llorenç amb greus problemes de salut, i Ludwig Klaiber, tot i ser encara força jove, mor el 25 d'abril de 1952 a Friburg.

La traducció del *Llibre d'Amic e Amat* duta a terme per Klaiber obtindrà un cert ressò en el migrat món cultural català de la postguerra. Ramon Aramon²¹ comenta a les pàgines d'*Estudis Romànics* la traducció alemanya en uns termes força elogiosos. Considera que és un llibret elegant de l'editorial suïssa Otto Walter, en què el traductor ha intentat mantenir l'estil de Llull, «violentant i tot, més d'un cop, la rigidesa gramatical de l'alemany per tal de conservar la qualitat poètica de l'obra». Tot i trobar-hi alguns errors de traducció, Aramon considera que «algunes vegades la traducció semblava impossible i el traductor ha optat per fer-ne una espècie de paràfrasi.» Ara bé, «Klaiber ha

¹⁹ SUREDA BLANES, José (1950). «Nuevas versiones del "Libre d'Amic e de l'Amat", por el Dr. Ludwig Klaiber y J. M. Pemán». A: *Studia Monographica et Recensiones*, vol. IV, pàg. 100.

²⁰ *Ibid.*, pàg. 102.

²¹ Aramon, en una ressenya dedicada a *Estudis Universitaris Catalans* publicats entre 1932 i 1936, ja havia comentat un treball sobre lexicografia de Klaiber. El 1949 havia comentat el treball «Der "Vocabulari català-alemany" von 1502 and seine italienische Vorlage: Eine bibliographische Untersuchung» [*Estudis Universitaris Catalans*, XXII (1936), pàgs. 81-86], on assenyalava que segons Klaiber «aquell diccionari no és un treball original, sinó una traducció d'un diccionari italià-alemany del qual fins l'any 1500 s'havien fet almenys vuit edicions que es conserven. Manca investigar, però, encara, quina edició hauria servit per a la versió catalana; el Sr. Klaiber compara, amb resultat negatiu, l'edició catalana amb els incunables italians de Venècia 1477, Bolonya 1479, Venècia 1491, i dos sense lloc ni any». *Estudis Romànics*, I, 1947-1948 (1949), pàg. 338.

sabut gairebé sempre resoldre de la millor manera possible les innombrables i sovint greus dificultats que presenta la translació de les subtileses del *Libre d'Amic e Amat* a l'alemany». A més de valorar molt positivament els altres textos que acompanyen *Das Buch vom Liebenden und Geliebten*, Aramon creu que «aquesta bella i reeixida versió de la perla dels llibres de Ramon Llull contribuirà a mantenir viu en la nostra memòria el record de l'erudit catalanòfil alemany».²²

A més d'aquestes ressenyes, la traducció de Klaiber mereixerà un detallat estudi per Edith Awe.²³ Es tracta d'una anàlisi molt minuciosa en què compara la traducció de Klaiber amb l'original català i amb la versió castellana de Martí de Riquer. Awe anota fins al més mínim detall tots aquells casos en què el traductor alemany s'aparta del text original, encara que sigui de manera justificada. En tot cas, més que per a fer una valoració de la versió, aquest treball serveix per advertir-nos de la complexitat que implica traduir una obra com el *Llibre d'Amic e Amat* a l'alemany. Tot i això, Awe lloa «la magnífica tècnica de Klaiber como traductor» i el caràcter modèlic «de las excelentes traducciones que nos brinda esta versión alemana».²⁴

Finalment, ens hem de referir a una última aportació —en certa manera, *post mortem*— de Ludwig Klaiber a la consolidació dels estudis sobre Llull a Alemanya. Sembla que Klaiber va tenir un paper decisiu en el fet que l'edició de l'obra llatina de Llull s'acabàs fent a Alemanya. Segons Sebastià Trias, Klaiber «proposà al professor Stegmüller la idea galmesiana d'editar les obres llatines de Ramon Llull».²⁵ També Fernando Domínguez Reiboras es refereix a aquesta contribució i al fet que se'n fes càrrec del professor Stegmüller. Domínguez assenyalava que «l'impuls decisiu fou donat a Mallorca i sorgí precisament al voltant de Salvador Galmés i el seu cercle de col·laboradors en l'edició catalana».²⁶ La proposta s'hauria originat precisament arran d'una entrevista de Klaiber i Francesc Sureda Blanes amb Friedrich Stegmüller, en què també li demanaven que col·laboràs en l'homenatge a Salvador Galmés. Ara bé, la mort

22 ARAMON, Ramon (1954). «Ramon Llull: *Das Buch vom Liebenden und Geliebten*. Eine mystische Spruchsammlung. Aus dem Altkatalanischen übersetzt und herausgegeben von Ludwig Klaiber. Olten, Verlag Otto Walter Ag, [1948]». *Estudis Romànics*, 3, 1951-1953, pàg. 291. [Ressenya.]

23 AWE, Edith (1961). «Algunas observaciones sobre la traducción alemana de Ludwig Klaiber del *Libro de Amigo y Amado*». *Estudios Lulianos*, vol. 5, fasc. 3, pàg. 306-316.

24 *Ibid.*, pàg. 316.

25 TRIAS, Sebastià (2009): *Diccionari d'escriptors lul·listes*. Palma: Edicions UIB, pàg. 244.

26 DOMÍNGUEZ REIBORAS, Fernando (1982). «El "Raimundus Lullus Institut" de la Universitat de Friburg (Alemanya)». A: *El català a Europa i a Amèrica. Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, v. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 135-136.

prematura de Klaiber el 1952, va fer que l'encàrrec de l'edició de l'obra llatina de Llull a Stegmüller quedàs en mans de Francesc Sureda Blanes. Tot i que això ocasionà algunes discrepàncies entre els lul·listes mallorquins, mort ja Sureda Blanes, la Maioricensis Schola Lullistica el 18 d'octubre de 1956 ratificà aquesta decisió i encarregà a Stegmüller l'edició de l'*opus* llatí de Ramon Llull. Precisament, per fer possible la viabilitat d'aquest encàrrec Stegmüller va iniciar una sèrie de gestions en el seu entorn universitari que conduïren a la creació del Raymundus Lullus Institut de Friburg.²⁷

Per altra part, segons Ramon Aramon, també a iniciativa de Ludwig Klaiber el 1951 es creà a Friburg la Heinrich-Finke-Gesellschaft amb l'objectiu de fomentar i d'intensificar les relacions culturals hispanogermàniques.²⁸

La labor de Klaiber fou reconeguda a casa nostra en la mesura que això era possible durant la dictadura franquista. Des del 1936, com hem dit, era membre de l'Escola Lliure de Lullisme de Mallorca i el 1951 fou nomenat corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. La necrologia que Ramon Aramon li dedicà acaba dient que «Ludwig Klaiber ha deixat un bon record entre nosaltres».²⁹

CONCLUSIONS

L'epistolari de Ludwig Klaiber a Salvador Galmés ens proporciona algunes informacions sobre la relació entre ambdós intel·lectuals, que va molt més enllà d'una estreta amistat personal. Si bé el nombre de temes de què parlen són pocs, ens dona una mica de llum sobre la col·laboració entre ambdós estudiosos del lul·lisme. Klaiber, gràcies al seu càrrec de bibliotecari de la Universitat de Friburg, va poder ajudar Galmés en l'adquisició de fotocòpies de manuscrits lul·lians de les biblioteques alemanyes. Bàsicament, aquestes còpies foren usades per Galmés en els toms XVIII i XX de l'edició de les Obres Originals de Ramon Llull i en la publicació del *Blaquerna* a la col·lecció Els Nostres Clàssics. Altres còpies devien estar destinades a altres volums posteriors que, a causa de la interrupció de la guerra civil i de la progressiva malaltia del lul·lista llorencí, no va poder emprar. Algunes, però, degueren esser usades pel P. Miquel Tous en l'edició del volum XXI, l'any 1950, que no va tenir continuïtat. A partir de les infor-

27 *Ibid.*, pàgs. 137-138.

28 ARAMON, Ramon (1953). «Ludwig Klaiber 1896-1952». A: *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 129.

29 *Ibid.*

macions sobre els manuscrits emprats en cada un dels volums de l'obra lulliana editada per Salvador Galmés i les que hem trobat en l'epistolari hem confeccionat el quadre que es troba a la fi d'aquest escrit.

Per altra part, cal reconèixer a Ludwig Klaiber haver estat l'autor de la primera traducció alemanya del *Llibre d'Amic e Amat*, una obra que presenta nombrosos problemes en esser traslladada a la llengua germànica. A diferència de l'ajut que E. Allison Peers va rebre de Salvador Galmés a l'hora de traduir determinats mots, sembla que Klaiber no tingué aquest suport —o, almenys, no en tenim notícia—, potser pel desconeixement de Salvador Galmés de l'alemany.

Però, a més, Klaiber va contribuir a fer conèixer la cultura catalana, i més concretament Ramon Llull, a Alemanya i es feu portaveu d'algunes de les propostes dels lul·listes mallorquins al seu país. D'aquesta manera, va difondre Llull i el lul·lisme a una de les grans cultures europees que, finalment, més ha fet per al Beat i per la seva obra.

QUADRE D'OBRES

Manuscrit	Obra de Llull que conté i que Galmés publica	Vol. OORL	Any fotocòpia	Any edició
Ms. lat. 10.589 (Munic)	<i>Libre d'intenció – Oracions de Ramon</i>	XVIII	1933-34	1935
Ms. Hisp. 60 (Munic)	<i>Flors d'amors e flors d'entelligència – Arbre de filosofia</i>	XVIII	1934	1935
Cod. lat. monac. 10.590	<i>Contemplatio Raymundi ["Quomodo possumus deum contemplari"]</i>	XVIII	1933-34	1935
Ms. monac. 599 – hisp. 55	<i>Llibre dels àngels – Llibre d'home</i>	XXII ³⁰	1934	1950
Ms. monac. 596 – hisp. [52]	<i>Novell llibre d'ànima racional – Llibre dels articles de la fe</i>	XXI	1934	1950
Ms. monac. 600 – hisp. [56]	<i>Lògica nova – Doctrina e manera de aplicar lògica nova a la ciència de dret e de medicina</i>	–	1934	–
[Ms. lat. 10.523] ³¹	<i>[Liber propositionum secundum Artem demonstrativam compilatus – Compendium seu commentum Artis demonstrativae]</i>	–	1935	–

(Continua a la pàgina següent.)

30 Volum preparat pel P. Miquel Tous Gayà, el qual degué usar les fotocòpies que Galmés havia obtingut amb l'ajut de Klaiber.

31 Vegeu la nota 12.

Manuscrit	Obra de Lull que conté i que Galmés publica	Vol. OORL	Any fotocòpia	Any edició
Ms. [610] hisp. [Cat.] 67 (Munic)	<i>Blaquerna</i>	Els Nostres Clàssics	1935	[OORL, 1914] 1935, 1948, 1954
Ms. Monac. lat. 10.593	<i>Obra rimada – Aplicació de l'Art General [Applicatio Artis Lullianae ad varias scientias]</i>	XX	1935	1938
Cod. hisp. 69	<i>Obra rimada – Dictat de Reimon Luil de la Trinitat</i>	XX	1935	1938
Ms. Monac. 602 – Hisp. Cat. 58	<i>L. de Quadratura e triangulatura de cercle</i>	–	1939	–
Ms. Monac. 607 – Hisp. Cat. 64	<i>L. de Quadr. e triangulatura de cercle – Començaments de Filosofia</i>	–	1939	–